

Edyta Diakowska

Pracownia Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie

TOLERANCJA W OBLICZU ODMIENNOŚCI WYZNANIOWEJ

na przykładzie mieszkańców Cieszyna
i Czeskiego Cieszyna

W niniejszym artykule poruszono temat zróżnicowania wyznaniowego mieszkańców Cieszyna. Pokazano w nim obecną sytuację religijną miasta oraz relacje zachodzące pomiędzy przedstawicielami różnych współwystępujących na tym terenie wyznań. W celu zbadania tego zagadnienia posłużyła autorska ankieta zawierająca 25 pytań, zarówno zamkniętych (kilka wariantów wyboru), jak i otwartych, w których ankietowani mieli możliwość wyrażenia własnego zdania. Artykuł jest wynikiem analizy tychże badań.

Poruszając kwestie tolerancji religijnej, uważam za kluczowe przybliżenie wpierw losów historycznych Śląska Cieszyńskiego, które miały zasadniczy wpływ na kształtowanie się tolerancji wśród mieszkańców.

Tło historyczne zróżnicowania wyznaniowego na Śląsku Cieszyńskim

Początki chrześcijaństwa w Cieszynie wiążą się z powstaniem grodu na Górze Zamkowej w końcu X wieku. Natomiast w historii Śląska Cieszyńskiego, w średniowieczu i początkach nowożytnych, można pod względem religijnym zaobserwować trzy wyraźnie różniące się od siebie etapy. Pierwszy z nich trwał do początków XVI wieku, kiedy to praktycznie jedyną funkcjonującą religią był katolicyzm. Po okresie przejściowym, w połowie XVI wieku zwyciężył luteranizm, zaś po roku 1610, po przejściu na katolicyzm księcia Adama Waclawa, nastąpił powrót katolicyzmu, jakkolwiek za rządów ostatnich Piastów w formie jeszcze dość ograniczonej¹.

1 I. Panic: *Ziemia Cieszyńska w czasach piastowskich (X-XII wiek)*. W: *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne, Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Red. W. Sosna. Cieszyn 2001, s. 134.

Na Śląsku Cieszyńskim reformacja wywarła silny wpływ na ukształtowanie się języka narodowego. Początkowo językiem kancelarii książęcej był język łaciński; w drugiej połowie XIV wieku zaczęto wystawiać dokumenty także w języku niemieckim. Od wojen husyckich w XV wieku kancelaria książęca zaczęła używać języka czeskiego, który stał się także głównym językiem sądów, co trwało do XVII wieku. Kancelaria ziemczonych ostatnich Piastów cieszyńskich coraz częściej stosowała język niemiecki. Natomiast ludność wiejska i ludność niższych warstw w miastach posługiwała się od wieków w większości dialektem języka polskiego, który na zachodnich ziemiach Księstwa Cieszyńskiego stykał się z dialektem morawskim języka czeskiego. Polskim językiem władała również większość szlachty, posługując się nim nawet w urzędach. Reformacja wprowadziła język narodowy do nabożeństw, przyczyniając się w ten sposób do rozwoju języka polskiego na Śląsku Cieszyńskim².

Początki Reformacji na ziemi cieszyńskiej sięgają lat 20. XVI wieku, kiedy to ks. Marcin Luter rozpoczął reformę Kościoła. Jego nauka natrafiła tu na korzystne stosunki społeczne, odpowiadała bowiem oczekiwaniom i mentalności mieszkańców Księstwa. Ówczesny władca piastowski z dynastii Piastów Kazimierz II oraz następujący po nim regent morawski hetman ziemski Jan z Persteinu, luteranin, swoją przyzwalającą postawą spowodowali zainteresowanie „tanią religią” (zwolnienie z wielu obowiązkowych ciężarów na rzecz Kościoła), zarówno przez szlachtę, mieszczan, jak i chłopów³.

Polska była krajem tolerancji religijnej, często innowiercy znajdowali tu schronienie, jednak większość społeczeństwa pozostawała wierna Kościołowi katolickiemu.

Na Śląsku Cieszyńskim książęta umacniali ruch reformacyjny, zabezpieczając w Księstwie przodującą pozycję wyznaniu augsburskiemu. Jednak trwało to tylko do 1610 roku, bowiem rola Księstwa zaczęła się zmniejszać i w związku z tym książęta, jak przedtem byli protektorami luteranizmu, tak teraz z kolei zaczęli przechodzić na katolicyzm i stawali się obrońcami Kościoła.

W 1545 roku władzę przejął prawowity władca książę Waław III Adam, który z własnej woli przyjął nauki reformatora, i od tego momentu protestantyzm staje się wyznaniem panującym w Księstwie Cieszyńskim. Następnie książę usunął z miasta dominikanów, franciszkanów oraz duchownych, którzy nie chcieli mu się podporządkować, a kościoły zostały przejęte przez ewangelików. W kościele parafialnym odprawiano nabożeństwa i głoszono kazania w językach słowiańskich, w dominikańskim po niemiecku⁴.

W 1610 roku syn i następca Waława III, Adam Waław porzucił wiarę ojca i przeszedł na katolicyzm. Okoliczności tego kroku wiąże się na ogół z planami awansu Adama Waława na dworze cesarskim. W niedalekiej Opawie armia cesarska zmusiła tamtejszych ewangelików do kapitulacji i narzuciła miastu niezwykle surowe restrykcje, jednak na Śląsku Cieszyńskim w owym czasie tego rodzaju wydarzenia nie miały miejsca. Przeciwnie, większość pobliskich wielkich feudałów wyznawała religię ewangelicką, toteż zmiana wyznania pociągnęła za sobą izolację księcia⁵. Po tej zmianie wyznania duchowni ewangelicy musieli opuścić miasto, kościół parafialny objęli z powrotem księża katolicy, drugi kościół zwrócono dominikanom.

2 J. Kuś: *Z dziejów kościelnych ziemi cieszyńskiej*. Kraków 1983, s. 10.

3 E. Gajdacz, J. Pustelnik: *Kościół Ewangelicki w Cieszynie*. Cieszyn 2009, s. 6.

4 J. Spyra: *Via Sacra. Kościoły i klasztory w Cieszynie i Czeskim Cieszynie*. Cieszyn 2008, s. 5-6.

5 I. Panic: *Ziemia Cieszyńska w czasach piastowskich (X-XII wiek)*. W: *Śląsk Cieszyński ...*, s. 135.

W czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) Cieszyn był wielokrotnie zajmowany przez różnowiercze wojska, na przemian też zmieniały się warunki bytu obu społeczności wierzących. Ogłoszone w 1629 roku przez księżną piastowską Elżbietę Lukrecję rozporządzenie pozbawiło innowierców wszelkich praw, nie było jednak do końca przestrzegane. Jej zgon w 1653 roku zakończył czasy panowania piastowskiego na tym terenie, następnie pociągnął za sobą przepadek ziem księstwa na rzecz Habsburgów, którzy odtąd stali się ich bezpośrednimi panami.

Jak we wszystkich podległych sobie krajach dominującą cechą polityki Habsburgów na Śląsku Cieszyńskim było dążenie do rządów absolutnych oraz utrzymania i wzmocnienia pozycji religii katolickiej. Ich działania doprowadziły do szybkiej rekatolizacji miasta, podobnie jak Skoczowa, Strumienia, Jabłonkowa i Frysztatu. Początkowo walkę z protestantyzmem prowadzono przy pomocy duchowieństwa świeckiego i urzędników cesarskich, od 1670 roku ponownie zaczęli działać w Cieszynie Jezuici⁶.

Z ich też polecenia rozpoczęta została na wielką skalę akcja rekatolizacyjna. Już w 1654 roku ewangelicy zostali pozbawieni wszystkich świątyń. Przemoc i inne represje spowodowały, mimo przypisania do ziemi, ucieczkę wielu rodzin w bardziej ustronne miejsca lub poza granice Księstwa, a osoby, które nie opuściły swoich domów, a chciały trwać w swoich przekonaniach, musiały to czynić potajemnie. Posiadanie jakichkolwiek druków protestanckich, sprowadzanych m.in. z Polski, było karane. Kościoły były zastępowane przez odludne miejsca – „leśne świątynie” (m.in. przy „Kamieniu” na Równicy), gdzie gromadzono się na potajemnych nabożeństwach. Niespodziewaną odmianę losu przyniosło zakończenie tzw. wojny północnej. W wyniku pertraktacji we Wrocławiu, cesarz wydał tzw. Reces egzekucyjny, zezwalający na wybudowanie sześciu nowych kościołów „z łaski”, w pobliżu następujących miast: Milicz, Koźuchów, Żagań, Jelenia Góra, Kamienna Góra i Cieszyn. Pierwotnie budowa tych kościołów była obwarowana pewnymi ograniczeniami. Musiały stać poza murami miasta, poza głównych traktem, nie mogły być murowane i przypominać wyglądem świątyń. Nie mogły też posiadać wież z dzwonnicą – dlatego też do cieszyńskiego kościoła dobudowano wieżę dopiero w 1750 roku, po uzyskaniu specjalnego pozwolenia. Był to jedyny Kościół ewangelicki na Śląsku Cieszyńskim i w okolicach. Dopiero po 1781 roku pozwolono na budowę świątyń w innych, większych skupiskach ewangelików.

Tendencje reformatorskie w państwie austriackim nasiliły się po objęciu samodzielnej władzy przez Józefa II. W 1781 roku wydał patent o zniesieniu poddaństwa osobistego. W tym samym roku wydał również *Patent Tolerancyjny* dla Żydów, tak że w końcu XVIII wieku urządzili oni w Cieszynie pierwszy, wspólny dom modlitwy. *Patent* poszerzał zakres dostępnych zajęć Żydom, choć ograniczał ilość mieszkających tu rodzin żydowskich. Najważniejszym z aktów prawnych Józefa II okazał się *Patent Tolerancyjny* dla protestantów w Austrii wydany także w 1781 roku (na Śląsku Austriackim w 1782 roku). To on dał kres kontrreformacji na Śląsku Cieszyńskim. Katolicyzm pozostał nadal religią państwową, ale wyznanie protestanckie zostało oficjalnie uznane przez władze państwowe. W 1827 roku 90% mieszkańców Cieszyna

6 J. Spyra: *Śląsk Cieszyński pod rządami Habsburgów (1653-1848)*. W: *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne, Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Red. W. Sosna. Cieszyn 2001, s. 146.

było katolikami (5500 na 6075)⁷. W miejscowościach gdzie żyło ponad 100 rodzin lub 500 wyznawców protestantyzmu, mogli oni postawić domy modlitwy (początkowo bez wież i dzwonów) oraz mogli zakładać szkoły⁸.

Faktyczne równouprawnienie katolików i ewangelików nastąpiło dopiero w wyniku przebiegu Wiosny Ludów. Miało to miejsce w 1849 roku, kiedy zagwarantowano innowiercom pełne prawa obywatelskie i wolność wyznania.

Już od Wiosny Ludów, a w szczególności po 1861 roku znaczna ilość ewangelików przystąpiła do pracy nad zaktywizowaniem polskiego życia narodowego. Ewangelicy tutejsi stanowili w 80% ludność polską. Z chwilą zakończenia I wojny światowej uczestniczyli i wspierali te ugrupowania społeczno-polityczne, które dążyły do włączenia Księstwa Cieszyńskiego do odrodzonej Polski.

Dane liczbowe z powszechnego spisu austriackiego wykazują, iż w 1910 roku w Cieszynie zamieszkiwało 15.138 katolików (67,3% ogółu mieszkańców) oraz 5.174 ewangelików (27,6% ogółu mieszkańców). Wyznawcy judaizmu stanowili natomiast 9,4 % ogółu populacji miasta, co dawało liczbę 2.112 wiernych. Byli zrzeszeni w żydowskiej gminie wyznaniowej z własnym rabinem. Poza synagogą gminną działała synagoga ortodoksyjna oraz kilka prywatnych domów modlitwy. Oprócz wyznawców ww. religii chrześcijańskich przed I wojną światową w Cieszynie zamieszkiwało 65 osób deklarujących się jako będących innego wyznania.

Konflikt zbrojny czesko-polski w 1919 roku i późniejsze przetargi o ziemię cieszyńską znalazły w końcu formalne rozwiązanie w postaci uchwały Rady Ambasadorów w Paryżu, w wyniku której dawne Księstwo Cieszyńskie zostało w 1920 roku podzielone pomiędzy Polskę i Czechosłowację. Po podziale miasta sytuacja poszczególnych Kościołów uległa dużej zmianie. Władze czechosłowackie doprowadziły do powołania osobnej parafii katolickiej dla Czeskiego Cieszyna przy kościele Serca Jezusowego. Reszta miasta pozostała w ramach diecezji wrocławskiej, która w 1925 roku, wraz z całym polskim Śląskiem Cieszyńskim została włączona do nowo utworzonej diecezji śląskiej.

Kościół Jezusowy pozostał duchowym i organizacyjnym centrum parafii ewangelickiej w polskiej części Cieszyna, natomiast wyznawcy protestantyzmu w Czeskim Cieszynie podzielili się na trzy kościoły.

Połączenie obu części miasta w 1938 roku wpłynęło także na sytuację poszczególnych Kościołów, zmiany administracyjne nie były jednak trwałe. Wiernych i duchownych obu wyznań połączył wspólny los w czasach okupacji hitlerowskiej, kilku księży katolickich z terenu Cieszyna straciło życie w hitlerowskich obozach, innych wysiedlono. Niemcy zniszczyli prawie całą cieszyńską wspólnotę żydowską⁹.

W pierwszych latach po II wojnie światowej Kościół ewangelicki w ówczesnej Czechosłowacji musiał ostro walczyć o swój byt, istniały bowiem silne tendencje odgórnego połączenia Kościoła z Czeskobraterskim Kościołem Ewangelickim bez odpowiednio zagwarantowanych praw autonomicznych. W gruncie rzeczy chodziło o złamanie polskiego charakteru Kościoła ewangelickiego na Zaolziu.

Trudnym okresem dla Kościołów obu wyznań były też lata 1945–1953, kiedy musiały działać pod ścisłym nadzorem tajnej policji oraz władz komunistycznych. Także

7 J. Spyra: *Via Sacra* ..., s. 11.

8 J. Spyra: *Śląsk Cieszyński pod rządami Habsburgów (1653-1848)*. W: *Śląsk Cieszyński* ..., s. 154.

9 J. Spyra: *Via Sacra* ..., s. 16.

w późniejszych latach działalność kościołów, zwłaszcza katolickiego, była ograniczana na każdym polu. Cieszyński zbór ewangelicki, skupiony wokół Kościoła Jezusowego, jest największą parafią Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce. Liczy ok. 7 tysięcy wiernych, obok Cieszyna należy do niego kilkanaście okolicznych wsi.

Obecnie po polskiej stronie miasta funkcjonują następujące wyznania religijne: Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Zielonoświątkowy – Zbór „Elim” w Cieszynie, Kościół Wolnych Chrześcijan, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Świadkowie Jehowy. Natomiast po czeskiej stronie: Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Husyci, Kościół Zielonoświątkowy, Kościół Czesko-braterski, Świadkowie Jehowy, Buddyzm Diamentowej Drogi¹⁰.

Współczesne zróżnicowanie wyznaniowe mieszkańców Cieszyna – analiza badań

Przedstawione powyżej etapy kształtowania się wieloreligijności na Śląsku Cieszyńskim mają swoje odzwierciedlenie w otaczającej rzeczywistości dnia codziennego. Burzliwe nieraz losy współwystępowania obok siebie dwóch dużych religii chrześcijańskich mają swoje pozostałości w postawie mieszkańców Cieszyna, ich podejściu oraz wzajemnym stosunku do siebie jako przedstawicieli różnych wyznań. Obecny dualizm religijny tego terenu wynika z faktu wielowiekowego funkcjonowania różnych wyznań. Analizując historię rozwoju religijności widzimy, iż już od początku XVI mamy tutaj do czynienia z dualizmem wyznaniowym. Nawet w czasach kontrreformacji, kiedy to protestanci byli prześladowani a jawne wyznawanie ich religii było zabronione, trwali przy swoich przekonaniach, nie poddając się rekatalizacji. Oba wyznania funkcjonowały więc obok siebie. Po wielu zawirowaniach dziejowych, głównie na skutek zmian politycznych, ów dualizm wyznaniowy Cieszyna zachował się do chwili obecnej. Dodatkowo do dwóch głównie tu występujących religii chrześcijańskich dołączyło sporo pomniejszych odłamów. Pod względem swobody wyznawanych religii Cieszyn wydaje się być miejscem zupełnie wyjątkowym, z czego nawet niektórzy mieszkańcy nie zdają sobie sprawy. A wszystko za sprawą doświadczeń minionych wieków. Mieszkańcy Cieszyna nauczyli się tolerancji religijnej w stosunku do przedstawicieli innych wyznań, gdyż są wychowani w otoczeniu innowierców, mają z nimi kontakt od najwcześniejszych lat, często są to również członkowie rodzin mieszanym wyznaniowo – o zrozumienie i tolerancję nie jest tu trudno.

Na tolerancję religijną wśród mieszkańców obu części Cieszyna wpływają różne czynniki zewnętrzne. Jednym ze współcześnie istotniejszych jest ich wiek, przy czym młodsze pokolenie wykazuje przejawy znacznie większej tolerancji niż pokolenie ich rodziców czy dziadków. Ale to już znak czasu. Nie odmawiam w tym przypadku tolerancji starszym generacjom, zwracam jedynie uwagę na to, iż kwestie wyznaniowe były dla nich nieco ważniejsze niż dla młodego pokolenia, bardziej podatnego na innowacje i otwartego na nowoczesne wzorce i nowy styl życia.

10 Zob: www.wikipedia.org/wiki/Protestantyzm_na_%C5%9A%C4%85sku_Cieszy%C5%84skim; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Cieszyn>; www.wikipedia.org/wiki/%C5%9A%C4%85ski_Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Ewangelicki_Augsburskiego_Wyznania

W założeniu tego wystąpienia potraktowano Cieszyn jako jedno miasto, nie różnicując go na polską i czeską część. Przy takim wyborze kierowano się losami historycznymi miasta oraz tym, iż wszyscy ankietowani zadeklarowali przynależność do narodowości polskiej (bez względu na miejsce zamieszkania). Jest to zapewne pozostałość czasów, kiedy Cieszyn był miastem jednorodnym państwem. Jedyne podział, jaki tutaj zastosowano dotyczy wyznania mieszkańców. Celem badań było ukazanie wzajemnego stosunku do siebie ludności katolickiej i ewangelickiej oraz relacji panujących pomiędzy nimi. Badania przeprowadzono w styczniu i w lutym 2010 roku zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie miasta, wśród osób narodowości polskiej, głównie wyznania katolickiego i ewangelickiego¹¹.

Narzędziem badawczym stała się ankietka, której głównym założeniem było ukazanie współczesnego obrazu sytuacji wyznaniowej Cieszyna poprzez sprawdzenie stanu świadomości mieszkańców miasta o przedstawicielach innych wyznań oraz zaobserwowaniu zachodzących pomiędzy nimi relacji. W badaniach uczestniczyło 66 osób, w wieku od 20 do 60 roku życia. Blisko połowa (48%) ankietowanych zadeklarowała się jako katolicy, 45% jako ewangelicy; resztę stanowili wyznawcy innych religii (3%). Połowę informatorów stanowiły kobiety. Największą grupę badanych stanowiły osoby młode w wieku 25-30 lat (47%), nieco mniej w wieku 20-25 lat (27%). Znacznie mniej było osób w wieku 35-40 (12%) oraz w przedziale wiekowym 55-60 lat (9%); najmniejszą grupę stanowili przedstawiciele średniego pokolenia, w przedziale wiekowym 45-50 lat (5%).

Analiza przeprowadzonych badań

Na wstępie analizy wyników badań przyjrzymy się wzajemnym relacjom panującym pomiędzy przedstawicielami poszczególnych wyznań w Cieszynie oraz ich stosunku do siebie nawzajem.

Osoby ankietowane deklarujące się jako wierzący i praktykujący katolicy, pochodzący z tradycyjnych rodzin, w których rodzice są (lub byli) katolikami, zgodnie podkreślają, iż wzajemny stosunek katolików do ewangelików (i *vice versa*) jest pozytywny, w najgorszym przypadku obojętny. Cieszyńscy katolicy uważają, iż z dwóch omawianych religii, bardziej ortodoksyjna i zamknięta na innowacje jest właśnie religia katolicka, a jako kolejne podają wyznanie mojżeszowe i Świadków Jehowy. Na pytanie, czy kiedykolwiek myśleli o zmianie swojego wyznania i przepisaniu się do innego Kościoła, w większości podali odpowiedź przeczącą, jedynie pojedyncze osoby zakładały taką możliwość. Jako potencjalny wybór wyznaniowy podano „religie wschodu, jako bardziej zdrowe”¹², aczkolwiek w tym przypadku jest to zapewne bardziej utożsamiane ze stylem życia niż z głębokimi przekonaniami wewnętrznymi. O wzajemnej tolerancji może świadczyć również przekonanie ankietowanych o tym, iż pomiędzy poszczególnymi wyznaniem nie istnieje rywalizacja, a co za tym idzie ich wyznawcy nie są napiętnowani, dyskryminowani czy gorzej traktowani ze wzglę-

11 W przyszłości być może warto będzie przeprowadzić te same badania wśród ludności deklarującej swą przynależność narodową do innej narodowości niż polska. Porównanie tych wyników dałoby zapewne interesujące wnioski.

12 Kobieta, katolik, Czeski Cieszyn, 30-35 lat.

du na swoją przynależność religijną. Podstawę takiej tolerancji badani upatrują głównie w uwarunkowaniach historycznych tego regionu, w wielokulturowości, a także odrębnych tradycjach.

Cieszyn jest miejscem bardzo tolerancyjnym dla wyznawców nowych ruchów religijnych, gdyż występuje tu wielokulturowość (kobieta, katolik, Czeski Cieszyn, 30-35 lat).

Funkcjonowanie wieloreligijności na Śląsku Cieszyńskim jest uwarunkowane podłożem historycznym oraz stosunkowo dużą liczbą protestantów, a także występowaniem innych związków wyznaniowych (kobieta, katolik, Cieszyn, 20-25 lat).

Badani podkreślają ponadto, że w ich przekonaniu mieszkańcy Cieszyna (Śląska Cieszyńskiego) są bardziej tolerancyjni dla wyznawców innych religii niż mieszkańcy innych części kraju. Tolerancja ta wykracza poza relacje katolicy-ewangelicy i rozciąga się również na przedstawicieli innych religii (nie tylko chrześcijańskich). Uważają również, że w codziennych kontaktach wyznanie nie ma znaczenia – przy wyborze znajomych oraz partnerów życiowych nie kierują się tymi kryteriami. Badane osoby zakładają hipotetyczną możliwość posiadania we własnej rodzinie innowierców, twierdząc, że jest im to obojętne. Jako przykłady podają najczęściej ewangelików i prawosławnych. Indagowani często we własnych rodzinach posiadają wyznawców innych religii i uważają to za czynnik wzbogacający wzajemne relacje, na zasadzie przenikania i poznania innych zwyczajów. W żaden sposób ten fakt nie przeszkadza im we wzajemnych relacjach rodzinnych.

Mój mąż jest ateistą, nie ma to wpływu na nasze relacje (kobieta, katolik, Czeski Cieszyn, 30-35 lat).

Mój szwagier jest osobą o wyznaniu prawosławnym. Nie przeszkadza nam to we wzajemnych kontaktach (kobieta, katolik, Czeski Cieszyn, 30-35 lat).

Mam w rodzinie przedstawiciela wyznania prawosławnego. Jeżeli chodzi o nasze relacje i wzajemne wpływy to są to kontakty pozytywne. Prowadzące do wzajemnego wzbogacania i poznania inności (kobieta, katolik, Cieszyn, 20-25 lat).

Sami ankietowani nie doświadczyli ze strony przedstawicieli innych religii żadnych przejawów dyskryminacji czy napiętnowania ze względu na własne wyznanie. Przyjmują jednak, w pewnych okolicznościach, możliwość utrudnienia wzajemnych relacji ze względu na odmiennność religijną. Podkreślają jednocześnie, że takich spornych sytuacji można uniknąć przy założeniu, że osoby różnych wyznań będą tolerancyjne dla odmienności. Mieszkańcy uważają się za osoby tolerancyjne w stosunku do innowierców tego terenu. Jednak w zależności od wyznawanej religii występuje spadek zaufania do np. wyznawców Islamu, czy wyznawców „takich religii, w których kobieta jest traktowana przedmiotowo, w której jej prawa są ograniczone”¹³. Uważają, że Śląsk Cieszyński/Cieszyn jest miejscem specyficznym w skali kraju dającym możliwość

13 Kobieta, katolik, Cieszyn, 50-55 lat.

występowania wieloreligijności opartej na tolerancji wynikającej z wielokulturowości miasta i regionu oraz z dziejów historycznych.

Tolerancja, a przede wszystkim otwartość mieszkańców Śląska Cieszyńskiego może wynikać z chęci poszukiwanie nowych rzeczy, a także z przesłanek historycznych (kobieta, katolik, Czeski Cieszyn, 30-35 lat).

Mają świadomość występowania różnych wyznań i wspólnot wyznaniowych, takich jak: (po polskiej stronie) Kościół Zielonoświątkowy, Świadkowie Jehowy, Wolni Chrześcijanie oraz (po stronie czeskiej) buddyści, Świadkowie Jehowy, oraz kilka wspólnot wyznaniowych znanych ankietowanym tylko z nazw potocznych, są to: Sabatyści, Zieloni, Czescy Bracia oraz Husyci. Badani katolicy wykazują się znaczną tolerancją w stosunku do nich, swój stosunek określają jako pozytywny (po polskiej stronie), poza skrajnymi sytuacjami, w których przedstawiciele innych wyznań są zbyt „nachalni” i próbują przekonywać do swoich poglądów lub obojętny, neutralny (po stronie czeskiej), póki nikomu nie szkodzą. Następnie polscy katolicy twierdzą, iż bardziej otwarte na zmiany są Kościoły znajdujące się po czeskiej stronie, ze względu na fakt większego odpolitycznienia. Analogicznie stwierdzają katolicy z czeskiej strony, argumentując, że tamtejsze Kościoły „mniej wymagają od swoich wiernych”¹⁴.

Katolicy zauważają więc spadek religijności po obu stronach Olzy, szczególnie wśród ludzi młodych. Jako przyczyny tego stanu podają konsumpcyjny tryb współczesnego życia, materializm, a także ogólne zmiany światopoglądu wśród młodych, obecnie bardziej otwartych na nowe technologie i podatnych na nowe wzorce kulturowe, które niekoniecznie wiążą się z religijnością.

Ogólne zmiany obyczajowości, poglądów młodych ludzi, ich otwarcie na nowe ideologie, ciekawość, większy dostęp do mediów, a tym samym informacji oraz ich przepływu. Zjawisko ponowoczesności, które niesie ze sobą więcej wzorców i modeli życia, wcześniej niedostępnych dla młodzieży (kobieta, katolik, Cieszyn, 20-25 lat).

Przyjrzymy się teraz analizowanemu zagadnieniu z punktu widzenia wyznawców ewangelickich. Czy z ich strony kwestia religijności i tolerancji przedstawia się tak samo? Różnice pojawiają się jednak już na samym początku. Wprawdzie ankietowani deklarują swoją przynależność do Kościoła ewangelicko-augsburskiego, podobnie jak katolicy uważają się za osoby wierzące, jednak procent takich odpowiedzi jest już odczuwalnie niższy niż w przypadku katolików (blisko 20%). Ankietowani ci mają problem z jednoogólnym określeniem swojego stosunku do własnej wiary lub pojawiają się nawet odpowiedzi przeczące (określają się jako niewierzący). Ma to swoje konsekwencje w podejściu do praktykowania religii. Cieszyńscy ewangelicy w najlepszym przypadku deklarują, iż „czasami” biorą udział w nabożeństwach lub stwierdzają wprost, iż nie uczęszczają do kościoła. Odmienne przedstawia się kwestia wyznania rodziców badanych ewangelików (u katolików mieliśmy do czynienia z tradycyjną katolicką rodziną, gdzie oboje rodziców jest tego wyznania, katolickie są też dzieci). Większość ankietowanych ewangelików pochodzi z rodzin mieszanych wyznaniowo, w których każde z rodziców jest innego wyznania, są również tradycyjne

14 Mężczyzna, katolik, Czeski Cieszyn, 55-60 lat.

rodziny ewangelickie. Różnice postępują dalej: ewangelicy uważają, że stosunek katolików jest do nich raczej obojętny, analogicznie jak ich stosunek do katolików. Tutaj już pojawiają się odpowiedzi bardziej nacechowane emocjonalnie i nie tak neutralne. Ewangelicy twierdzą, że ich stosunek do katolików jest pozytywny, jednak ci drudzy uważają inaczej.

Stosunek ewangelików do katolików – gdzieś między pozytywny a obojętny, nie spotkałem się z negatywnym stosunkiem (mężczyzna, ewangelik, Czeski Cieszyn, 25-30 lat).

Incydentalnie stwierdzają, iż stosunek ten (ewangelików do katolików) jest negatywny.

Podobnie jak ludność ewangelicka, tak i katolicka twierdzi, że z obu analizowanych wyznań bardziej ortodoksyjna i ograniczona na zmiany jest religia katolicka. W przypadku wychowywania się w rodzinach niejednorodnych wyznaniowo pojawia się możliwość zmiany wyznania przez dziecko na rzecz religii jednego z rodziców. Rzeczą często spotykaną w Cieszynie jest zawieranie małżeństw mieszanych. W momencie pojawienia się dziecka należy zadeklarować je do któregoś z Kościołów. Nie opiera się to na przymusie, bardziej na wzajemnej umowie pomiędzy małżonkami. Jeszcze w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia istniał jednak (nieformalny) zwyczaj przypisywania dziecka do Kościoła katolickiego. W tym zakresie ewangelicy wydają się być religijnie mniej zaborczy, jak zresztą sami jednogłośnie twierdzą. Dzieci wychowywane w rodzinach mieszanych, początkowo bez prawa wyboru, w dorosłym życiu mogą jednak dokonać takiego świadomego wyboru. Zdecydowanie też cechują się większą od innych tolerancją religijną. W przypadku poczucia tożsamości religijnej, w przeciwieństwie do katolików, ewangelicy odczuwają przejawy pewnej niesprawiedliwości i postaw krzywdzących. Jest to szczególnie zauważalne w przypadku młodszego pokolenia, które osobiście doświadczało takich przejawów w życiu codziennym, np. podczas naboru uczniów do szkół katolickich.

Ewangelicy nie mogą się zapisać do katolickiej podstawówki, gimnazjum i liceum, wymagane jest zadeklarowanie się na uczęszczanie na religię katolicką, a do szkoły ewangelickiej mogą chodzić wszyscy bez względu na wyznanie (kobieta, ewangelik, Cieszyn, 20-25 lat).

Szkoły katolickie nie przyjmują uczniów innych wyznań i religii, w przeciwieństwie do szkół ewangelickich (mężczyzna, ewangelik, Cieszyn, 20-25 lat).

Badani oceniają Cieszyn, jak i Śląsk Cieszyński jako miejsca szczególnych możliwości rozwoju dla różnych wyznań, gdzie tolerancja jest wyższa aniżeli w innych częściach kraju. Podobnie jak katolicy mieszkańcy jako powody wieloreligijności podają uwarunkowania historyczne, wielowiekową tolerancję, a także inne kwestie.

Ludzie nie oceniają drugiego człowieka przez pryzmat jego wyznania, tylko za jego charakter (kobieta, ewangelik, Cieszyn, 20-25 lat).

Dlatego też w codziennych relacjach wyznanie nie ma dla nich żadnego znaczenia, a przedstawiciele innych religii są przez nich samych traktowani tak samo, neutralnie, czyli obojętna jest ich przynależność religijna. Dokonując również wyboru znajomych czy partnerów życiowych ewangelicy cieszyńscy nie kierują się względami religijnymi, traktując je jako kwestie drugoplanowe. Może wynikać to z faktu, iż większość ankietowanych posiada we własnych rodzinach wyznawców innych religii. Są to przeważnie katolicy, członkowie najbliższej rodziny, z którymi kontakt jest najsilniejszy (najczęściej jedno z rodziców lub współmałżonek). Wiadomo więc, iż wyznanie nie ma w tym wypadku najmniejszego wpływu na relacje pomiędzy zainteresowanymi osobami. Jednak ankietowani, jako wyznawcy religii ewangelicko-augsburskiej, i jednocześnie przedstawiciele mniejszości wyznaniowej spotkali się z przejawami napiętnowania i dyskryminacji ze względu na swoje wyznanie. Bardziej błahym przykładem może być dyskomfortowa sytuacja znalezienia się w grupie, w której jest się jedynym przedstawicielem konkretnego wyznania.

Byłam na kolonii, gdzie nie było żadnego ewangelika i ludzie dziwnie się na mnie patrzyli (kobieta, ewangelik, Cieszyn, 20-25 lat).

Znacznie bardziej kontrowersyjny jest przykład utrudniania i komplikacji ze strony księdza katolickiego w przypadku, kiedy osoba wyznania ewangelickiego chciała pełnić obowiązki osoby chrzestnej dla katolickiego dziecka spotkała się z pewnymi nieprzyjemnościami.

W momencie, gdy jako ewangeliczka chciałam zostać chrzestną katolickiego dziecka, bez łapówki się nie obyło (kobieta, ewangelik, Cieszyn, 20-25 lat).

Powyższą wypowiedź można uznać za kontrowersyjną, ale i takie oblicza cieszyńskich Kościołów są znane informatorom.

Młodzi ludzie wyznania ewangelickiego zakładają więc w pewnych okolicznościach możliwość utrudnienia kontaktów międzyludzkich ze względu na wyznanie, inaczej przedstawiciele starszego pokolenia. Badani ze wszystkich grup wiekowych zgodnie określają siebie jako osoby tolerancyjne, w szczególnych przypadkach mające tylko pewne zastrzeżenia, nie tyle do przedstawicieli innych wyznań, co do zasad funkcjonowania ich społeczności (przykład Świadków Jehowy czy Adwentystów). Również Śląsk Cieszyński uważają za region w skali kraju bardziej sprzyjający tolerancji religijnej, co argumentują uwarunkowaniami historycznymi, granicą państwową oraz charakterem ludzi pogranicza, przyzwyczajonych do różnych przejawów „inności”, też religijnej. Ewangelicy mieszkańcy mają świadomość występowania w mieście różnych Kościołów i grup wyznaniowych, jako sobie znane wymieniają: Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Zielonoświątkowy oraz Świadków Jehowy. Natomiast swój stosunek do przedstawicieli powyższych wyznań oceniają jako pozytywny lub obojętny/neutralny. Oceniając funkcjonowanie Kościołów po obu stronach Olzy ankietowani zarówno z polskiego, jak i czeskiego Cieszyna lepszą opinię wystawiają tym znajdującym się po stronie czeskiej. Argumentując to m.in. tym, iż Kościoły po czeskiej stronie uległy większemu zeświecczeniu, w związku z czym mniej rygorystycznie podchodzą do swoich wiernych. Może właśnie w tym rozluźnieniu stosunków

należy doszukiwać się przyczyn spadku religijności wśród ludzi młodych, szczególnie po stronie czeskiej. Jako przyczyny spadku religijności wśród młodzieży ankietowani podają spadek atrakcyjności Kościołów, które dla ludzi młodych nie są interesujące, gdyż niczym ich nie przyciągają. Również istotna jest tutaj kwestia podejścia rodziców, którzy zaczynają przywiązywać coraz mniejszą wagę do religijności dzieci, a te wolą poświęcić czas na inne, bardziej interesujące (w ich przekonaniu) zajęcia.

Wśród ankietowanych znalazły się również przykłady osób zdeklarowanych jako ateści. Ich poglądy i ocena stosunków panujących pomiędzy przedstawicielami poszczególnych wyznań nie różnią się szczególnie wyraźnie od poglądów katolików i ewangelików. Cechują się postawą bardziej nihilistyczną, świadczącą o tym, iż wyznanie i kwestie religijne nie mają dla nich większego znaczenia.

W przypadku znajomych nie zwracam uwagi na wyznanie. Jeżeli chodzi o partnera, to uważam, że wzajemne zrozumienie w tej sprawie jest bardzo istotne. Obojętne jakie było by owo wyznanie, byle było tolerancyjne. W stosunku do wyznawców innych wyznań występujących w Cieszynie: nie ma to dla mnie żadnego znaczenia, o ile nie propagują go zbyt „natrętnie” (mężczyzna, ateista, Czeski Cieszyn, 20-25 lat).

Podsumowując analizowany materiał można stwierdzić, iż mieszkańcy Cieszyna są zdecydowanie tolerancyjni w stosunku do przedstawicieli innych wyznań (innych niż swoje). W życiu codziennym i we wzajemnych kontaktach wyznanie nie odgrywa najmniejszej roli. Tolerancję tę upatrują w wielokulturowości i różnorodności tego terenu oraz w jego specyficznych losach historycznych. Wielowiekowe współistnienie na tym terenie dwóch dużych religii chrześcijańskich (oraz kilku pomniejszych) było możliwe dzięki determinacji i wzajemnej wyrozumiałości mieszkańców tego terenu. Jego specyfikę wykorzystali także wyznawcy innych religii czy nowych ruchów religijnych, którzy na tym podatnym gruncie mogli zakładać własne zbory, świątynie czy domy modlitwy. Nic nie wskazuje na to, ażeby sytuacja ta, odnośnie specyficzności i tolerancji Cieszyna miała się zmienić.

Bibliografia:

Chlebowczyk J.: *Cieszyńskie szkice historyczne. Kiedy sól była droższa od złota i krwi*. Katowice 1984

Gajdacz E., Pustelnik J.: *Kościół Ewangelicki w Cieszynie*. Cieszyn 2009

Kuś J.: *Z dziejów kościelnych ziemi cieszyńskiej*. Kraków 1983

Panic I.: *Ziemia Cieszyńska w czasach piastowskich (X-XII wiek)*. W: *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne, Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Red. W. Sosna. Cieszyn 2001, s. 121-144

Spyra J.: *Śląsk Cieszyński pod rządami Habsburgów (1653-1848)*. W: *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne, Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Red. W. Sosna. Cieszyn 2001, s. 145-165

Spyra J.: *Via Sacra. Kościoły i klasztory w Cieszynie i Czeskim Cieszynie*. Cieszyn 2008

Źródła:

www.wikipedia.org/wiki/Cieszyn www.wikipedia.org/wiki/%C5%9A-%C4%85ski_Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Ewangelicki_Augsburskiego_Wyznania

www.wikipedia.org/wiki/Protestantyzm_na_%C5%9A%C4%85sku_Cieszyn_%C5%84skim

Shrnutí**Tolerance z hlediska náboženské různorodosti na příkladu obyvatel Cieszyna a Českého Těšína**

Článek začíná přiblížením geneze náboženské diferenciaci na území Těšínského Slezska. Na pozadí historických událostí se rodí, nejednou velmi bouřlivé osudy zdejších obyvatel, kteří v průběhu staletí několikrát měli do činnosti se změnou vyznání, které momentálně vládlo v Těšínském Knížectví. Avšak díky jejich odhodlanosti, dokonce v podmínkách utajení zůstávali věrni svému vyznání, a nepodléhali donucení. Na území Těšínského Slezska se vytvořila náboženská tolerance, která podle samotných zdejších obyvatel je něčím specifickým a odlišujícím Cieszyn ve srovnání s jinými regiony Polska. Rovněž samotní občané Cieszyna se považují za více tolerantní než občané jiných částí Polska.

Ke zpracování této problematiky posloužily vlastní výzkumy, prováděné po obou stranách řeky Olše, mezi lidmi polského původu, deklarujícími se jako katolíci a evangelíci. Tyto výzkumy se týkaly především náboženské diferenciaci občanů města. Bylo analyzováno, jakým způsobem představitelé jednotlivých vyznání vnímají jedince jiných vyznání, jaké jsou mezi nimi vztahy a nakolik důležité jsou pro dotazované otázky náboženství v každodenním životě.

Summary**Tolerance in the face of religious differentiation
– the case of the residents of Cieszyn and Czech Cieszyn**

The article begins with introducing the origin of religious differentiation in Cieszyn Silesia. Against the background of historical events, quite violent vicissitudes of its inhabitants are outlined – over the centuries, people in the Duchy of Cieszyn have undergone changes of the dominant religion several times. However, owing to their determination, they did not succumb to the constraint and secretly kept to their faith. Cieszyn Silesia has become an area where religious tolerance has been shaped, which in the opinion of the residents is a specific feature, distinguishing this place from other regions of Poland. The inhabitants of Cieszyn also consider themselves to be more tolerant than other Poles.

The research into the issue was based on the author's own studies, conducted on both sides of the Olza River, among people of Polish origin who declare being mainly Catholics and Evangelicals. The studies dealt with the current religious diversification of the inhabitants of Cieszyn. The analyses were carried out of the ways in which the worshippers of other denominations are perceived by the representatives of particular churches, of their mutual relationships and of the significance of religious issues in everyday life.